

Maciej GÓRNY

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0003-1476-1049

Sikhijska droga ku wolności – historia niepodległego Khalistanu

Streszczenie: Historia sikhizmu to nieustanna walka o niepodległość własnego państwa – Khalistanu, obejmującego Pendżab, czyli ich ziemię ojczystą. W toku licznych wojen i zaborów Sikhowie utracili własne państwo, a Pendżab ostatecznie został podzielony pomiędzy Pakistan oraz Indie. Pomimo tego tożsamość narodowa wśród Sikhów stanowi jedną z podstawowych wartości. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie sikhijskiej drogi do wolności Khalistanu, jak i funkcjonowania tej grupy etniczno-religijnej w dobie globalizacji.

Słowa kluczowe: sikhizm, Sikhowie, Pendżab, Khalistan, Gurudwara

Wstęp

Sikhizm jest jedną z najmłodszych religii monoteistycznych. Jej historia rozpoczyna się w XV w. wraz z narodzinami Nanaka Czanda, określanego w sanskrycie jako „Guru” (Tutak, 2012). „Sikh” znaczy uczeń, gdyż każdy wierny jest uczniem Boga, którego wolę realizuje poprzez stosowanie nauk dziesięciu guru (*Introduction...*, 2011). Natomiast „guru” oznacza nauczyciela duchowego, osobę rozpraszającą ciemności (gu) i sprowadzającą na drogę światłości (ru) (*Sikhizm*, 2011).

Historycznym powodem powstania sikhizmu jest to, iż w 1000 r. do Indii dotarł islam. Wielu hindusów przyjęło nową wiarę. Poszczególne władcy starali się połączyć te dwie religie w jeden spójny system wierzeń, aby wykluczyć antagonizmy wśród społeczeństwa. Początkowo sikhizm był jedną z wielu sekt, jednak z czasem przerodził się w osobną religię (Kościelniak, 2002, s. 76). Historyczną ojczyznę religii Sikhów stanowi Pendżab – tzw. „Kraina Pięciu Rzek”. Granice Pendżabu (ang. *Punjab*) od północy wyznaczają pasma Himalajów, natomiast od południa tereny pustynne Multanu i Radżasthanu. Aktualnie obszar Pendżabu podzielony jest pomiędzy Indie i Pakistan (od 1947 r.). Prowincja Pendżab w ujęciu

historycznym stanowi zatem dużo większy obszar (Igielski, 2008, s. 9). Przeważającą część indyjskich muzułmanów stanowią hindusi, którzy z różnych względów przeszli na islam. Jedni robili to w obawie o majątek czy życie. Nie brakowało jednak apostatów z przekonania czy też osób, które widziały w islamie nadzieję na zniesienie systemu kastowego (Keller, 1988, s. 75).

Badania aktualnych problemów społeczności sikhijskiej nierozzerwalnie związane są z bogatą historią niepodległościową tej etniczno-religijnej grupy. Od XV w., a więc narodzin pierwszego guru – Nanaka Czanda i początku kształtowania się doktryny religijnej sikhizmu, jej wyznawcy borykali się z licznymi prześladowaniami, na które ogromny wpływ miały czynniki geopolityczne. Niemożliwym jest zrozumienie genezy problemów aktualnie nękających społeczność sikhijską, jak i poznanie źródła tak ogromnej świadomości narodowej wyznawców tej religii bez analizy jej trudnej historii.

W niniejszym artykule autor podejmuje się omówienia zasad sikhijskiej wiary, opisanie historii zrywów niepodległościowych w imię wolnego państwa sikhijskiego oraz funkcjonowania diaspor sikhijskich w XXI w. Artykuł stanowi próbę zweryfikowania hipotezy badawczej, która brzmi: ujednoczenie sikhijskiej doktryny i praktyk religijnych, wynikające z globalizacji, sprawiło, że Sikhowie przestali dążyć do odzyskania niepodległości Khalistanu.

Historia, wierzenia i symbole sikhizmu

Jak głosi legenda, pewnego ranka Guru Nanak, wraz ze swoim towarzyszem Mardaną, zwyczajowo udał się nad rzekę po to, by oddać się medytacji oraz obrzędowemu myciu ciała. Nie powrócił jednak do domu. Uznano, że się utopił, gdyż jedyne, co znaleziono, to jego rzeczy na brzegu. Powrócił po trzech dniach, w trakcie których miał przebywać na boskim dworze, gdzie został mianowany bożym posłańcem, mającym głosić prawdziwe oblicze Boga (*Sikhizm*, 2011). Najwyższy miał powierzyć mu misję: „Ty jesteś Guru, Najwyższym Guru Boga” (cyt. za: Żakowski, 2002, s. 973). Miał usłyszeć wówczas: „Oto napój miłości bożego imienia. Wypij go. Jestem z tobą. Błogosławię cię i wywyższam. Każdego, kto ciebie zapamięta, obdarzę swoją łaską. Idź, raduj się moim imieniem i nauczaj tego innych. Powierzyłem ci dar mojego imienia. I takie niech będzie twoje zawołanie”. Nektar ten nazywany jest amrit. To po tych wy-

darzeniach Nanak stwierdził, iż: „Nie ma hindusów ani muzułmanów, ścieżka którą pójde jest ścieżką Boga” (cyt. za: Igielski, 2008, s. 13). Ukazuje to złożoność osobowości Nanaka – z jednej strony charakteryzował go mistycyzm (tajemnicze zniknięcie, jedność hindusów i muzułmanów), z drugiej – widzimy wyraźny wpływ prorocत्व znanych zarówno z Biblii, jak i Koranu (Żakowski, 2002, s. 973).

Guru Nanak po powrocie z boskiego dworu nie był już tą samą osobą – rozdał dobra materialne biednym oraz porzucił pracę po to, by rozpocząć podróż, w trakcie której zdobywał kolejnych wyznawców sikhizmu (*The First...*, 2012). Nie ma pewności, czy przekroczył granice Indii. Głosił idee, które stały się podstawą sikhizmu (Igielski, 2008, s. 14). Wraz ze swoim towarzyszem Mardaną kolejne lata życia poświęca na uświadamianie innym prawdziwego oblicza Boga. Czyni to w formie hymnów muzycznych, gdyż są one bardziej zrozumiałe, a przez to i efektywniejsze w przekazie. Gruntowne wykształcenie pozwalało Nanakowi na posługiwanie się lokalnymi językami podczas swojej misji. W poszczególnych miejscach zakładał placówki, tzw. *manjis*, w których wyznawcy nowej religii mogli medytować oraz recytować hymny Guru Nanaka (*The First...*, 2012). Był to szczególnie okres w historii Indii ze względu na grabieże i mordy dokonywane przez muzułmańskich najeźdźców. Palili oni hinduskie świątynie oraz mordowali tych, którzy nie chcieli przejść na islam. Po odbyciu wielu podróży, Nanak wraca ok. 1520 r. do Pendżabu, gdzie osiada, wraz z rodziną, w wiosce Kartapur, znajdującej się nad rzeką Rawia (Igielski, 2008, s. 14). Wieś miała zostać ofiarowana Guru Nanakowi przez jednego z bogatych uczniów (Owen, Sambhi, 1987, s. 29). Nanak zakłada tam pierwszą sikhijską gminę, w której głosi swoje nauki (Igielski, 2008, s. 14).

Guru Nanak przedstawiany jest jako twórca „nowej ewangelii”, wzór pobożności, pracy nad sobą, dzięki czemu stał się przedmiotem kultu. Przedstawiany jest na obrazach jako mężczyzna o ciemnej karnacji z białą brodą, ubrany w strój stanowiący połączenie muzułmańskiego i hinduskiego stylu. Prawa dłoń Guru Nanaka jest podniesiona, a na niej umieszczony jest symbol *Ikk Oan Kar* (nazywany także *Ik Onkar*) (Nikky-Guninder, s. 1), który oznacza „Byt jest jeden”. Jest on umieszczany na początku pism, świętych ksiąg Sikhów. Zatem symbol ten wskazuje na istnienie jednego Boga (stworcy), a człowiek jest jednością z Bogiem, której nie można rozdzielić (Sukmandir, 2014).

Na przestrzeni lat kształtująca się wspólnota sikhijska wymagała przywództwa – wiązało się to z działalnością kolejnych Guru, którzy wpro-

wadzali zmiany czy uzupełnienia doktryny (Żakowski, 2002, s. 974). To guru pierwotnie zespałał wyznawców sikhizmu. Z czasem ukształtowały się rytuały, modele życia, obyczaje sakralne, języki, pismo, literatura i święte miejsca sakralne (Żakowski, 2002, s. 975). Człowiek nie może wyzwolić się sam, potrzebuje do tego guru. Większość Sikhów uznaje dziesięciu osobowych guru, ale od początku XVIII wieku jedynym guru jest *Granth Sahib* (Owen, Sambhi, 1987, s. 56).

Granth Sahib (*Śri Guru Granth Sahib*), nazywana także *Adi Granth*, oznacza „Najpierwszą Księgę”. Powstawała między XVI a XVIII w. – to wtedy dokonano ostatniej kompilacji tekstów (Igielski, 2008, s. 44). Jest to kanoniczna księga sikhizmu, choć nie wszystkie utwory w niej zawarte są autorstwa Sikhów. Zostały one dołączone przez kompilatorów, ze względu na ich powszechność wśród pierwszych wyznawców oraz przekaz zgodny z naukami Nanaka (Ibidem, s. 45). Nazwa *Adi Granth* jest wcześniejsza niż *Granth Sahib*. Słowo „adi” oznacza liczebnik „pierwszy”. Najbardziej prawdopodobnym wytłumaczeniem wprowadzenia takiej nazwy jest to, iż chciano odróżnić ten zbiór od utworów dziesiątego Guru, nazywanych *Dasam Granth*. Ponadto „pierwszy” oznacza, że księga ta ma pierwszeństwo – jest najważniejsza. *Granth* tłumaczy się jako „zbiór”, „książkę”, „antologię”. Powracając do nazwy *Śri Guru Granth Sahib*, należy wskazać, iż „*Śri*” oznacza „Pana”. Nazwa ta pojawia się dopiero w roku 1708, gdy Święta Księga zostaje Guru (Owen, Sambhi, 1987, s. 57). Nazwę *Guru Granth Sahib* można dodatkowo przetłumaczyć jako Panią Księgę (Ibidem, s. 58). Składa się ona z 1430 stron i nie jest wykładem teologicznym, a zbiorem hymnów, których kolejność określa tonacja muzyczna (*raga*). Hindusi i Sikhowie mają zbieżny cel życia, którym jest wyzwolenie (*mukti*) poprzez zwalczenie pychy i odrzucenie dóbr doczesnych pozwalające na złączenie się z Bogiem. Człowiek nie jest zdolny, by dokonać tego samemu. Potrzebuje do tego Guru, którym obecnie jest *Granth Sahib*, a która czczona jest w gurdwarach (Żakowski, 2002, s. 975).

Gurdwara lub gurudwara to Świątynia Sikhów. Dosłownie słowo to oznacza „drzwi” lub „dom” Guru (*Introduction...*, 2011). Słowo gurudwara składa się z dwóch członów – „guru” tj. nauczyciel oraz „dwara” – drzwi, więc można tłumaczyć to słowo jako „drzwi do [domu] nauczyciela”. W XVII w., gdy kończono kompilację Grant Sahib, jej wierne kopie umieszczano w poszczególnych gurdwarach określanych jeszcze wtedy jako *dharamsale*, co oznacza miejsce udzielające religijnego azylu (Igielski, 2008, s. 83). Potocznie w Indiach nazwa ta oznaczała gospodę

dla podróżnych. Utrwalenie nazwy gurdwara, jak i zmiana przeznaczenia świątyń nastąpiła w momencie, w którym Guru została *Grant Sahib*. Przed rokiem 1708 było to miejsce spotkań Guru z uczniami, w którym przekazywał on swe nauki. Po śmierci dziesiątego guru, Gobinda Singha, gurdwary nadal zaaranżowane i zbudowane są w taki sposób, jakby człowieczy Guru się w nich znajdował, ponieważ Najpierwsza Księga jest tak traktowana (*Introduction...*, 2011).

Gurdwara stanowi miejsce spotkań modlitewnych. W typowej świątyni przy wejściu znajduje się osobne pomieszczenie na obuwie – w gurdwarach nie można bowiem przebywać w butach oraz bez nakrycia głowy. W głównym holu umieszczona jest *Adi Granth* (Igielski, 2008, s. 84). Ten centralny punkt sali modlitewnej określane jest jako *Darbar Sahib*. To w nim, pod baldachimem, znajduje się *Grand Sahib* (*Introduction...*, 2011). Jak można się domyślić, są to wierne kopie Najpierwszej Księgi. Wybrana osoba czyta wersy z *Adi Granth* i przewodniczy śpiewom na cześć jedynego Boga – *Sat Nam* (śpiewy te określane są jako *kirtany*). Przed *Guru Grant Sahib* składane są w ofierze kwiaty. Wierni siadają na wprost Księgi, by oddawać się modlitwie. Kolejne pomieszczenie poświęcone jest nocnemu odpoczynkowi Najpierwszej Księgi. Częścią świątyni jest również *pangat* – pomieszczenie, w którym przygotowuje się posiłki (Igielski, 2008, s. 85) oraz miejsce podawania posiłków – *langa*. Każda osoba bez względu na wyznanie uzyska w tym miejscu darmowy posiłek (Ibidem, s. 84). Ponadto świątynie zobligowane są do umieszczenia przed budynkiem sikhijskiej flagi. Dla organizacji wspólnoty kluczowe znaczenie mają *sangat*, czyli grupy wiernych, którzy działają na rzecz rozwoju wspólnoty oraz grupa zarządzająca finansami, na które składają się głównie datki od wyznawców sikhizmu. Nieistotny jest wygląd zewnętrzny świątyni (nie licząc flagi). Gurdwarą jest każde miejsce, gdzie znajduje się kopia *Adi Granth* (Owen, Sambhi, 1987, s. 71).

Wszystkie gurdwary podlegają *Darbar Sahib*, znajdującemu się w *Harmandir Sahib* w Amritsarze (Igielski, 2008, s. 85). Pełni ono wyjątkową rolę, gdyż ustala warunki konstytuujące gurdwarę. Pozostałe gurdwary można podzielić na dwie grupy: świątynie historyczne oraz te wypełniające religijne i społeczne potrzeby wspólnoty. Poszczególne świątynie poświęcone są m.in. męczeństwu Guru, np. *Sis Gandz* w Delhi dziewiątemu guru Tegh Bahadurowi (Owen, Sambhi, 1987, s. 71), który ściągawszy na siebie złość władcy Wielkich Mogołów, pojmany wraz ze swoimi najbliższymi uczniami na dworze cesarskim, poniósł tam śmierć męczeńską (Igielski, 2008, s. 24).

Sikhijska migracja

Migracja sikhijska rozpoczęła się po aneksji Pendżabu przez Brytyjczyków w II połowie XIX w. Brytyjczycy prowadzili w Indiach rekrutację do służby cywilnej, znanej szerzej jako elitarna służba cywilna Imperium Brytyjskiego, a także wcielali mieszkańców do armii indyjskiej. Ponadto administracja brytyjska wysyłała Sikhów do pracy przy budowie kolei w Brytyjskiej Afryce Wschodniej. Okres rządów brytyjskich w Indiach (wówczas Brytyjskich Indiach Królewskich) trwał od roku 1858 do 1947. W tym czasie Sikhowie migrowali do różnych regionów Brytyjskich Indii Królewskich, a także innych terytoriów Imperium. Pierwszy spektakularny przypadek migracji sikhijskiej do Wielkiej Brytanii związany jest z maharadzą Duleepem Singhem, który jako ostatni władca królestwa Sikhów w Pendżabie został zdetronizowany przez Brytyjczyków i zmuszony do emigracji w roku 1849 (miał wtedy 14 lat) (*Maharaja...*).

Portugalski odkrywca Vasco da Gama przypłynął w 1498 r. w okolice Kalicut, odkrywając tym samym drogę morską do Indii (*Europejczycy...*). Rozpoczęło to rywalizację pomiędzy Anglią, Francją, Portugalią i Holandią o uzyskanie wpływów gospodarczych na odkrytym lądzie (Bożyk, Grzybowski, 2011, s. 500). W tej walce zwyciężyły Anglia oraz Francja, które utworzyły tam własne ośrodki handlowe: Francuzi – Kompanię Indyjską, natomiast Anglicy – Kompanię Wschodnioindyjską. Na podstawie Karty, wydanej przez królową Elżbietę w 1600 r., Kompania Wschodnioindyjska została uznana za podmiot reprezentujący Koronę na obszarze Indii Wschodnich; organami zarządzającymi zostali: gubernator oraz 24 komitety odpowiedzialne za wdrażanie zleconych zadań. Kompania uzyskała monopol na działalność handlową pomiędzy Cieśniną Magellana a Przylądkiem Dobrej Nadziei. Upoważniono ją również do stanowienia prawa oraz realizowania funkcji jurysdykcyjnej na terenie Indii Wschodnich, podzielonych na faktorie. Pełna dominacja Anglii w Indiach została przypieczętowana pokonaniem Francji w wojnie siedmioletniej (1756–1763). Ugruntowaniem tej sytuacji, na płaszczyźnie prawnej, była uchwała Rady Nadzorczej Kompanii Wschodnioindyjskiej – *Pitt's Act* z 1784 r. Akt ten mówił o podległości Indii względem Korony. Do połowy XIX wieku Brytyjczycy podbili większą część Półwyspu Indyjskiego, który traktowany był jako zaplecze surowców oraz taniej siły roboczej – niezwykle użyteczne w czasie rewolucji przemysłowej (Ibidem, s. 501).

W roku 1848 r. Korona zaanektowała Pendżab – wówczas niepodległe państwo sikhijskie, a także inne północne prowincje, co oznaczało utratę

jakiejkolwiek suwerenności północnych Indii. Bunt Sikhów podejmowane były wielokrotnie, jednak za każdym razem krwawo je tłumiono. 29 marca 1849 r. podpisane zostało porozumienie: „Warunki zaakceptowane przez maharadżę Duleepa Singha. Musi on zrzec się w imieniu własnym, swoich następców i potomków, tytułu i roszczeń do panowania w Pendżabie, a także wszelkiej władzy suwerena i zgodzić się na konfiskatę wszelkich państwowych dóbr oraz brylantu Koh-i-Noor”. W zamian za to Duleep Singh zachował tytuł maharadży oraz otrzymywał pięć lakhów rupii pensji. Ostatni maharadża niepodległego państwa sikhijskiego miał wówczas 14 lat. Zmuszony do emigracji do Anglii, jako więzień Londynu, wspominał po latach: „Jego lordowska mość sprzedał niemal wszystkie moje przedmioty osobistego użytku, a także majątek, w tym klejnoty, złoto i srebro, nawet niektóre stroje i meble, a pieniądze rozdzielił między tych żołnierzy, którzy pomogli stłumić bunt” (*Anglicy...*).

Brytyjczycy po podboju północy czekali na pretekst, który umożliwi im podbój całego Półwyspu Indyjskiego. Pretekstem tym była rewolta Sipajów, która wybuchła w 1857 r. Kompania Wschodnioindyjska rekrutowała od końca XVIII w. rodzimych mieszkańców Indii, określanych mianem Sipajów, czyli miejscowych (*Ibidem*). Powstanie wybuchło, gdy ujawniono, iż tłuszcz wykorzystywany do czyszczenia luf armatnich oraz konserwacji amunicji pochodzi z krowy lub wieprza – wzburzyło to hindusów oraz muzułmanów. Możliwe, iż był to tylko pretekst do powstania, a prawdziwym powodem było pozbawienie suwerenności prowincji Oudh (*Sikhowie*). Miejscowa ludność stwierdziła, iż oprócz tego, że Brytyjczycy zagrażają im politycznie oraz gospodarczo, to dodatkowo bezczeszczą ich zasady religijne (*Powstanie...*, 2015). W marcu 1857 r. do rewolucji gotowych było 80 tysięcy żołnierzy. Powstańcy konsolidowali się wokół cesarza mogolskiego Bahadura Szaha II, który był dla nich gwarantem starego porządku – lepsze było panowanie „rodzimych” Mogołów niż Anglików. Do buntu sipajów dołączyli wieśniacy oraz muzułmanie, którzy oprócz oburzenia wynikającego z pochodzenia tłuszczu wykorzystywanego do konserwacji militariów, widzieli w tym także możliwość realizowania przesłania dżihadu (*Sikhowie*). Pod wpływem wszystkich tych wydarzeń, w roku 1858 r. Królowa Wiktoria wydała akt, na mocy którego zlikwidowano Kompanię Wschodnioindyjską. Władzę sprawowaną przez lokalnych władców przejął rezydujący na Półwyspie Indyjskim wicekról. Królowa obiecała poszanowanie zwyczajów lokalnej ludności. Ostatni z Wielkich Mogołów, Bahdur Szah II, został deportowany, a jego dzieci zamordowane. Jak pisał znawca dziejów Indii

Jan Kieniewicz: „Powstanie zaskoczyło Anglików i mimo że dość szybko dostrzegli te słabe strony, które pozwoliły im wygrać walkę bez posiłków z Europy, to pozostał lęk, który zaważył na zachowaniu paru następnych pokoleń. Anglicy niezbyt dobrze rozumieli przyczyny i istotę ruchu. Poprzestawali na niezbyt precyzyjnym kryterium lojalności i to mimo zawodu, jakim były bunty wśród sipajów. Nie rozumiejąc, często działali w sposób nieprzemysłany, zagłuszali lęk eskalacją terroru”. Tłumienie powstania potrwało do roku 1859 (*Powstanie...*, 2015).

Choć o masowej emigracji możemy mówić dopiero po roku 1947, to należy wskazać, iż pierwsi Sikhowie pojawili się na terytorium Kanady w roku 1904. Powszechny spis ludności ujawnił 250 „hindusów” w Kolumbii Brytyjskiej (prowincja Kanady). Byli to głównie Sikhowie (Owen, Sambhi, 1987, s. 168). Znaczące jest, iż statystyki nie odróżniają hindusów i Sikhów; klasyfikują wszystkich przybyszów z Indii wspólnie. W 1905 r. w Vancouver wybuchły zamieszki na tle rasowym, pod hasłami „Kanada tylko dla białych”, „Precz z wyzyskiwaczami ze Wschodu”. W następstwie tej fali nienawiści, Sikhowie wraz z emigrantami z innych krajów, takich jak Japonia czy Chiny, emigrowali do Kalifornii (Ibidem, s. 169).

Główna emigracja miała jednak miejsce w latach 50. XX w. Czynnikiem napędzającym ją były względy ekonomiczne. Pomimo masowej emigracji Sikhów, do roku 1980, działalność polityczna diaspory sikhijskiej była na tyle znikoma, iż można ją uznać za nieistniejącą. Momentem pobudzenia jej aktywności była napięta sytuacja w Pendźabie, która zaowocowała atakiem na Harmandir Sahib, dokonany w ramach akcji Niebieska Gwiazda, w czerwcu 1984 r. (Dhillon, 2007, s. 1). Opierając się o koncepcję przepływów politycznych, można jasno stwierdzić, iż sikhijscy emigranci zaczęli brać udział w toczących się przemianach (Lesińska, 2015, s. 9).

Operacja *Blue Star*

W latach 1950–1960 rząd indyjski dokonał liberalizacji przepisów związanych z językami lokalnymi, by ograniczyć tendencje separatystyczne – dzięki czemu do lat 70. XX w. pomysł utworzenia niepodległego państwa Sikhów – Khalistanu – nie cieszył się poparciem większości społeczności sikhijskiej (Viswanathan, 2014). Operacja *Blue Star* stanowiła odpowiedź na wzrost znaczenia ekstremistów zrzeszonych wokół lidera sikhijskiej

organizacji edukacyjnej, Jarnala Singha Bhindranwale’a (Kundu, 1994, s. 50). Jest to jedno z najbardziej kontrowersyjnych wydarzeń najnowszej historii politycznej Indii. W roku 1975 Indira Gandhi ogłosiła „stan zagrożenia bezpieczeństwa narodowego”, co wiązało się z ograniczeniem praw obywatelskich. Konsekwencją tej decyzji były liczne protesty, wyrażające sprzeciw wobec rządu Indyjskiego Kongresu Narodowego (INC). Wydarzenia te doprowadziły do obalenia jej władzy w większości kraju. INC z wielką determinacją dążył do powrotu do władzy (Viswanathan, 2014). Bhindranwale miał zostać poparty przez posła Zail Singha oraz polityka Sanjay Gandhiego, którzy widzieli w tym nadzieję na osłabienie działań przeciwnych INC. Wspieranie radykalnego lidera Bhindranwale miało zdyskredytować umiarkowaną sikhijską partię Akali Dal. Pierwszy akt publiczny Bhindranwale’a nawoływał do ataku na sektę Nirankaris, którą uważał za heretycką. Choć w wyniku tych działań zginęło kilkanaście osób, to INC przedstawiało go jako bohatera, za co ten odwdzińczył się wspieraniem tej partii w trakcie kampanii. Jamal Singh Bhindranwale wielokrotnie korzystał z udzielonej mu przez Indirę Gandhi (premier Indii w latach 1966–1977, 1980–1984) ochrony – dwukrotnie oskarżony o zabójstwo opuszczał areszt dzięki wstawiennictwu ministra spraw wewnętrznych, Zail Singha. Gdy został wypuszczony na wolność po raz drugi, uważany był za osobę, która jest w stanie przeciwstawić się rządowi. Z czasem wcześniejsi sojusznicy, Indira Gandhi, Zail Singh oraz Rajiv Gandhi (polityk zaangażowany w sprawy Pendżabu), nie byli w stanie kontrolować Bhindranwala, czego wyrazem stało się jego sprzymierzenie się z Akali Dal oraz złożenie przez niego przysięgi wierności wobec jednego z liderów tej partii – Harchanda Singh Longowala.

Sytuacja w Pendżabie zaogniła się do takiego stopnia, iż zastępca pendżabskiego Generalnego Inspektora Policji został zastrzelony przed wejściem do Złotej Świątyni, natomiast bojownicy sikhijscy dwukrotnie porywali autobusy miejskie. W trakcie porwań, dokonanych 5 października oraz 18 listopada 1983 r., zamordowano dziesięciu hindusów. Kolejnym działaniem Bhindranwale było ufortyfikowanie kompleksu Harmandir Sahib, a jego pobratymcy otoczyli i ostrzelali siły rezerwy policji. Odpowiedzią na te wszystkie wydarzenia było wysłanie przez premier Indirę Gandhi, 2 czerwca 1984 r., indyjskiej armii do Pendżabu (Kundu, 1994, s. 52). Termin akcji przypadał w święto Sikhów, związane z rocznicą męczeństwa jednego z dziesięciu guru. W Amritsarze znajdowało się wówczas wielu turystów, którzy mogli stać się żywymi tarczami dla bojowników. Armia początkowo proponowała kapitulację, jednak Bhindranwale i jego towa-

rzysze nie rezygnowali z walki (Viswanathan, 2014). Wojskowi otoczyli łącznie 38 świątyń, w tym *Golden Temple* i przylegający do niej hostel, gdzie Bhindranwal oraz jego liczni zwolennicy ukrywali się (Kundu, 1994, s. 52). Armia pod dowództwem generała Shabeg Singha rozpoczęła frontalny atak ze wsparciem czołgów oraz dział artyleryjskich. Towarzysze Bhindranwale również byli uzbrojeni, ponadto brali pod uwagę misje samobójcze, co zwiększyło liczbę ofiar. Od momentu ataku generała Shabega Singha, walka trwała około 24 godzin (Viswanathan, 2014). Wedle rządowych danych, w ramach operacji Blue Star, zginęły 493 osoby, w tym 136 indyjskich żołnierzy, a 86 zostało rannych. Mimo że wojskowi otrzymali rozkaz, by unikać niszczenia Złotej Świątyni, spaleni uległa m.in. biblioteka i jej cenne zasoby (Kundu, 1994, s. 53).

Operacja Niebieska Gwiazda budzi liczne kontrowersje ze względu na łamanie praw człowieka; jak podaje Braham Chellaney, będący wówczas jedynym obecnym w Amritsarze korespondentem prasy zagranicznej, wielu sikhijskich bojowników zostało najpierw skrupowanych, po czym ich rozstrzelano. Również w kolejnych latach wielu Sikhów zostało zamordowanych, zarówno w miastach, jak i wsiach. W odwecie za powyższe wydarzenia 31 października 1984 r. przeprowadzono zamach na premier Indirę Gandhi. Kolejną ofiarą zemsty stał się jeden z generałów odpowiedzialnych za akcję *Blue Star*, Arun Shridhar Vaidya, którego zamordowano w 1986 r. Najwięcej kontrowersji wzbudza fakt, iż strona rządowa w sposób nieusprawiedliwiony wielokrotnie sięgała po rozwiązania przemocowe, nie rozpatrując alternatywnych pokojowych metod (Viswanathan, 2014).

Zabójstwo premier Indiry Gandhi doprowadziło do licznych antysikhijskich demonstracji w Indiach. Rozpoczęły się one 1 listopada 1984 r. i trwały kilka dni. Zginęło ponad 3000 Sikhów. Rozwścieczony tłum używał metalowych prętów, materiałów palnych, noży. W atakach na dzielnice sikhijskie zginęło wiele kobiet i mężczyzn, a ich sklepy oraz domy były grabione oraz palone. Tłum zatrzymywał także autobusy i pociągi, by wyciągnąć z nich podróżujących Sikhów – byli oni oblewani benzyną i podpalani. Przez całą noc z 31 października na 1 listopada 1984 r. lokalni liderzy INC rozdawali swym zwolennikom pieniądze, broń, a uczestnicy zamieszek otrzymywali dodatkowo alkohol. Poszczególne oddziały policji nie interweniowały; Indyjska Partia Kongresowa udostępniła listy wyborcze oraz listy żywnościowe, które pomogły w zlokalizowaniu sikhijskich domów oraz sklepów. Bez list odnalezienie takiej liczby Sikhów byłoby niemożliwe, tak więc INC ponosi odpowiedzialność za liczbę ofiar.

Kolejnym następstwem operacji *Blue Star* był zamach bombowy, przeprowadzony na pokładzie samolotu Indyjskich Linii Lotniczych, w dniu 23 czerwca 1985 r. Samolot lecący na trasie Montreal–Londyn–Delhi został wysadzony w powietrze na wysokości 9400 m. Zginęło 268 obywateli Kanady, 27 obywateli brytyjskich oraz 24 Indusów. Atak ten stanowił odwet za przeprowadzenie akcji *Blue Star*. Za zamach odpowiedzialna była organizacja Babbar Khalsa, walcząca o niepodległy Khalistan. Jediną osobą prawomocnie skazaną za organizację tego zamachu jest Inderjit Singh Reyat, posiadający kanadyjskie obywatelstwo.

W ramach walki z ekstremistami, dążącymi do utworzenia Khalistanu, przeprowadzono jeszcze operację o nazwie *Black Thunder*. Składała się ona z dwóch akcji, dokonanych w roku 1986 oraz 1988. Zakończyły się one dużo większym sukcesem niż operacja *Blue Star*. Uniknięto zniszczeń porównywalnych do akcji z 1984 r. Dzięki relacjom telewizyjnym akcja nie wywołała szerokiej krytyki, gdyż przedstawiono dowód na istniejące zagrożenie bezpieczeństwa publicznego (Saggu, 2014). Na udostępnionych filmach dokumentalnych widać, że ekstremiści, wykorzystując *Golden Temple* jako swoją centralę, gromadzili tam broń palną oraz amunicję po to, by w przyszłości zbrojnie zrealizować swe marzenie o niepodległym państwie Khalistanie (*Operation...*, 1988).

Zakończenie

Postęp cywilizacyjny w sposób niewątpliwy pozwolił na rozwój sikhizmu, który urósł do miana religii o zasięgu globalnym, stając się ciekawą alternatywą wiary dla obywateli państw „pierwszego świata”. Skomplikowana historia Sikhów determinuje ich podejście do doktryny religijnej oraz multilokalności Pendżabu. Geopolityczne znaczenie ich ojczyzny oraz bliskość wyznawców islamu oraz hinduizmu tworzy z sikhizmu syntezę tych dwóch religii. Wierzenia sikhizmu, działalność polityczna poszczególnych guru i historia Khalistanu przeplatają się. Dlatego, by zrozumieć dzisiejsze problemy społeczności sikhijskiej, należy zapoznać się z jej bogatą historią, w której każdy z poruszonych aspektów jest niezmierznie ważny.

Globalizacja pozwoliła Sikhom na ujednoczenie doktryny, jak i praktyk religijnych w poszczególnych wspólnotach funkcjonujących na całym świecie. Umędzynarodowienie stało się dodatkowo okazją do pieię-

gnowania świadomości narodowej wśród najmłodszych, którzy Pendżab znają wyłącznie z opowiadań. Stwarza także możliwość do finansowego, jak i politycznego wsparcia swej ojczyzny. Liczebność społeczności sikhijskiej w poszczególnych krajach, jak i długa historia ich emigracji sprawia, iż są społecznie postrzegani jako część danego narodu. Jednak w państwach, do których społeczność sikhijaska przybyła niedawno, borykają się oni z przejawami dyskryminacji, rasizmu, których podłożem jest wyłącznie lęk przed nieznanym oraz niewiedza. Wszystko to oznacza, że dociekania wyrażone w artykule pozwalają na pozytywne zweryfikowanie hipotezy badawczej wyrażonej we wstępie.

Bibliografia

- Anglicy w Indiach*, http://www.indiaguide.pl/mieszkanicy/anglicy_w_indiach.html, 8.03.2020.
- Bożyk S., Grzybowski M. (2012), *Systemy ustrojowe państw współczesnych*, Wydawnictwo Temida 2, Warszawa.
- Dhillon S. (2007), *The Sikh Diaspora and the Quest for Khalistan: A Search for Statehood or for Self-preservation?*, http://www.ipcs.org/issue_briefs/issue_brief_pdf/1787132181IPCS-ResearchPaper12-SimratDhillon.pdf, 8.03.2020.
- Europejczycy w Indiach*, http://www.indiaguide.pl/mieszkanicy/europejczycy_w_indiach.html, 8.03.2020.
- Igielski Z. (2008), *Sikhizm*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
- Introduction to Sikhism* (2011), <http://www.sikhs.org/summary.htm>, 8.03.2020.
- Keller J. (red.) (1988), *Zarys dziejów religii*, Wydawnictwo Iskry, Warszawa.
- Kościelniak K. (2002), *Chrześcijaństwo w spotkaniu z religiami świata*, Wydawnictwo „M”, Kraków.
- Kundu A. (1994), *The Indian Armed Forces' Sikh and Non-Sikh Officers' Opinions of Operation Blue Star*, http://www.jstor.org/stable/2760119?seq=1#page_scan_tab_contents, 8.03.2020.
- Lesińska M. (2015), *Partycypacja polityczna i wyborcza diaspory w kraju pochodzenia: przegląd literatury przedmiotu*, <http://doeplayer.pl/14775778-85-143-partycypacja-polityczna-i-wyborcza-diaspory-w-kraju-pochodzenia-przeglad-literaturyprzedmiotu-magdalena-lesinska.html>, 8.03.2020.
- Maharaja Duleep Singh and Family*, <https://www.rct.uk/collection/themes/trails/black-and-asian-history-and-victorian-britain/maharaja-duleep-singh-and-family>, 8.03.2020.
- Nikky-Guninder K. Singh (2011), *Sikhism: An Introduction*, Bloomsbury Academic.
- Operation Black Thunder 1988 Sikh Golden Temple* (1988), <https://www.youtube.com/watch?v=prPCiReWdak>, 8.03.2020.

- Owen C. W., Sambhi P. Singh (1987), *Sikowie Wiara i życie*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
- Powstanie sipajów – bunt w obronie świętych krów* (2015), <http://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1437335,Powstanie-sipajow-%E2%80%93-buntw-obronie-swietych-krow>, 8.03.2020.
- Saggu M. (2014), *7 things you need to know about Operation Blue star*, <http://www.dnaindia.com/india/report-7-things-you-need-to-know-about-operation-blue-star-1993952>, 8.03.2020.
- Sikhizm* (2011), <http://www.religie.424.pl/sikhizm,750,article.html>, 8.03.2020.
- Sikhowie*, <http://www.indiaguide.pl/mieszkanicy/sikhowie.html>, 8.03.2020.
- Sukamdir K. (2017), *Ik Onkar – One God*, http://sikhism.about.com/od/glossary/g/Ik_Onkar.htm, 8.03.2020.
- The First Master Guru Nanak (1469–1539)* (2011), <http://www.sikhs.org/guru1.htm>, 8.03.2020.
- Tutak J. (2012), *Sikhizm – religia wolności, równości i braterstwa*, <http://www.laboratoriumkultury.us.edu.pl/?p=1875>, 8.03.2020.
- Viswanathan B. (2014), *What was Operation Blue Star?*, <https://www.quora.com/What-was-Operation-Blue-Star>, 8.03.2020.
- Żakowski W. (red.), (2002), *Encyklopedia Religii Świata*, Wydawnictwo: Dialog.

Sikhs' road to freedom – the history of independent Khalistan

Summary

History of Sikhism is a constant struggle for the independence of their own country – Khalistan including Punjab which is their native territory. Due to many wars and partiations, Sikhs lost their state meanwhile Punjab was divided between Pakistan and India. Despite all of this national identity is the core value among the Sikhs. The purpose of this article is to present Sikhs' struggle to independence of Khalistan functioning of this ethnic and religious group in the age of globalization.

Key words: sikhism, Sikhs, Punjab, Khalistan, Gurudwara

Informacja o autorze

Maciej Górny [maciej.gorny@amu.edu.pl] – politolog, aktualnie doktorant w Zakładzie Polityki Społecznej i Ekonomicznej funkcjonującym na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół następujących tematów: subiektywny dobrostan, ekonomia szczęścia, soft skills, socjologia religii.

